

1-2-3-4.
szám

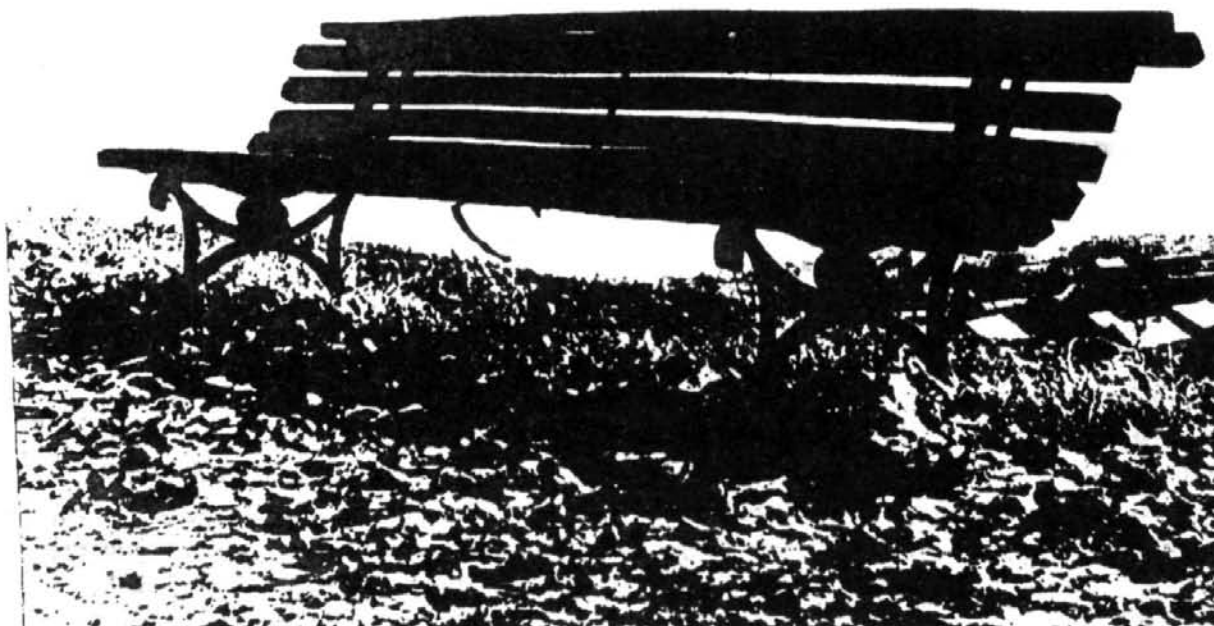
SZÉKELY

UTKÉRÉSŐ

IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT • ALAPÍTOTTA: BEKE SÁNDOR • VI.ÉVF. • 1995 • 34-35-36-37. SZÁM

- Gergely Róza: Apáczai Csere János, a pedagógus eszménykép •
 - Keszeg Vilmos: Nagy Olga 75 éves •
- Ferenczi István: A székelyek származásáról (VI) •
 - Forró Miklós: Kopjafa a messzi idegenben •
 - Ábrahám János: Az „istenkereső poéta” •
 - Beke Sándor: Téged kereslek •
 - Dánielisz Endre: Ezeréves magyar szavak •
 - Marton Lili: Találkozásom Elek nagyapóval •
 - Lőrincz József: Székely nyelvjárási sajátosságok, népköltészeti hatások Mikes leveleskönyvében (II) •

Jánosi Csaba: Vasárnap délután

Puhán libegtek a hópelyhek a levegőben 1659 Szilveszter estéjén. A kolozsvári Farkas utcai kis tanári lakásban haldoklott a fiatal tudós professzor, az alig harmincöt éves Apáczai Csere János. Felesége Aletta van der Maect, a törekeny holland asszonyka kétségbeesetten sietett segítségére a fulladozó betegnek. Jól tudta, az orvos már napok óta figyelmeztette, hogy nincs már sok hátra. Világosan látta, hogy mire éjfél harangoznak, férje már nem lesz az élők sorában.

Apáczai Csere János életét, mint az igazi nagy tudósokét, legendák övezik. Szabad székely földműves gyermeke, aki tehetségesnek, okosnak látszó fiát a messzi városba, Kolozsvárra küldte iskolába. Ragyogó eszével, nagy szorgalmával kitérte környezetéből, amelyben a kiváló tudós és nagyírú tanár, Poresalmi András, új tavlatok felé irányítja érdeklődését. Az irányítása alatt töltött évek nagy hatással voltak a fiatal Apáczai gondolati és érzelmi világának alakulására. A kolozsvári iskola elvégzése után a gyulafehérvári kollegiumba iratkozott, ahol nevelői közül Bisterfeld Heinrich nevű tanára gyakorolt rá nagy hatást "kiben lángolt a tudományok iránti szeretet", s aki a természettudományi ismereteket magába foglaló enciklopédikus tudás korszerűségét hirdette, s ezáltal az új szellemi tájékozódás első jelentős képviselője Erdélyben. Apáczait tanulmányai végeztével Gelei Katona István püspök külföldi tanulmányútra találta méltónak. Hollandia fogadta be a fiatal tanulni vágyó diákot. Hollandia akkoriban a kultúra, a jólét szigete volt, Európa legfejlettebb állama, ahol a legnagyobb gondolati szabadság valósult meg. Descartes, Hobbes, Locke, Spincza választott hazája. Apáczai az akkoriban létesült frankenai egyetemen kezdte tanulmányait, innen Leydenbe, majd Utrechtbe iratkozik át, amely abban az időben Németalföld szellemi élet központja volt, ahol a tanuló ifjúságot Descartes tanai tartották lázban. Itt vált Apáczai is karteziánus gondolkodóvá, és itt ismerkedik meg a puritánizmussal, amely a polgári embereszmény nevelésének eszközevé alakult Hollandiában. Őt is a puritánus erkölcsiség szellemében fogant hivatástudat kísérte végig egész életében. Munkáját, a társadalom és az oktatás megreformálását, az anyanyelvű tudományosság létrehozását sorsszerű hivatásként fogta fel, amellyel részt akar vállalni hazájában az új világ megteremtésében. Ne felejtse el, hogy a XVII. században a polgári embereszmény "vallásos mezben" jelentkezett, éppúgy, mint a valóság megismerését hirdető természetfilozófiai gondolkodás. A hollandiai kultúrált és civilizált életmód döbentette rá a fiatal diákot, hogy gyakorlati, természettudományos műveltséggel rendelkező új nemzedéket kell Erdélyben is nevelni, anyanyelven írt könyveket kell az ifjúság kezébe adni, hogy legyen miből megtanulnia gondolkodni. Apáczai a távoli Hollandiában munkáját azzal kezdte el, hogy megteremtette a lehetőséget az újfajta gondolkozásmód kialakítására. Összegyűjtötte enciklopédiája-az első anyanyelvűnkön írt tudománytár anyagát – s 1653-ban megkezdte kinyomtatását is. Az Enciklopédia első nyolc fejezetét Hollandiában írta, az utolsó hármat Erdélyben, a tizenkettedik rész, amely nyelvészettel foglalkozott volna, nem készült el. A fiatal tudós valamennyi tudományág legújabb eredményeit közvetíti. Először iktatja be tudománytárába a természettudományokat, s bátran kimondja, hogy feloldhatatlan ellentét van a tudomány és a hit között. Ennek a fejezetnek a

tanulmányozásakor értjük meg igazán, hogy ő nemcsak átvette Descartes eszméit, hanem a hazai viszonyokhoz is alkalmazta. Ő az irodalom mellett a tudományt is édes anyanyelvén akarta megszólaltatni. A karteziánus filozófia, puritánus etika és enciklopédikus műveltség terjesztésével és befogadtatásával akarta egységes gondolkodású és gyakorlati közösséggé formálni az elmaradott társadalmi viszonyok között élő nepet. "Nem könnyen véti el az utat, aki jó kalauzoknak vezérlése után indul, és az óriás vállain ülő gyermek többit lát az óriásnál."

1654-ben közzéteszi a Magyar Logikácskát.

1653 nyarán hazakerkezik Gyulafehérvárra. Székfoglaló beszédében (De studio sapientiae – A bölcsesség tanulásáról) kifejti, hogy átszervezésre vár az egész erdélyi oktatás "úgy, hogy az iskolák az életre kell neveljenek, s ne idejétmúlt ismereteket nyújtsanak." Modernizálni akarta az oktatást, hozzáalkalmazni a nevelők és diákok gondolkozásmódját a tanulási anyagot is a gyakorlat követelményeihez. Beszéde az első olyan mű irodalmunkban, amely a tudomány és a filozófia fényénél vizsgálja az elmaradottság okait, és jelöli ki azokat a tennivalókat, amelyekkel megszüntethetőek a barbárságra emlékeztető viszonyok. Kijelentette, hogy az ország elmaradottságának oka a tudatlanság, a szellemi vakság, a tudományok művelésének elhanyagolása. Felismerte, hogy az ismeretek átadásának a középkori oktatásból örökölt módszerei nem felelnek meg az enciklopédikus

Gergely Róza

ismeretek oktatási követelményeinek. Kifejti az oktatás korszerűségének módozatait, amelyek segítségével művelt, mesterségekhez értő néppé lehet formálni országának lakóit. Az oktatás rendjének megformálásában az első teendő szerinte, hogy a segédtanító anyanyelven való írásra és olvasásra tanítsa növendékeit. Igen fontos követelménynek tekintette a természettudományok módszeres szakszerű oktatását. A beköszöntő beszéd után megkezdődött az ellene való vádaskodás a felső papság részéről. A híres Apáczai-Basirius vita után amelyben bevallja presbiteriánus voltát, II. Rákóczi György Kolozsvárra küldi középokú iskolához. Ezt az iskolát neki kellett a tűzvész pusztítása után a füstölgő romokból talpra állítania. Soha ez az iskola ilyen állapotban nem volt, mint az ő megerkezése idején. Tanítványai csoportosan követik mesterüket. Iskolát épít, kiváló tanárikart szervez, amelynek tagjai az ő elképzelése szerint tanítják majd az ifjúságot. A fejedelemszonyhoz, Lorántffy Zsuzsannához fordult támogatásért a tehetséges diákok megsegítése ügyében.

"De summa scholarum necessitate (Az iskolák feletti szükségesség voltáról) című székfoglaló beszédében egy akadémiás/egyetem/tervét terjeszti elő, hiszen főiskola nélkül elképzelhetetlen a kulturális felemelkedés. Vallja, hogy az akadémiák a bölcsesség tűzhelyei. Beköszöntő beszédében kíméletlenül ostromozza a tudatlanságot, maradiságot, felfuvalkodottságot, kénvelmességet, ne nyességét, almasságot." Ha nagy állhatatossággal nem iparkodunk,

hogyan az időt hasznosan eltöltsük, dicsőség nélkül barmok gyanánt fogunk az életből kimúlni. "Kifejti, hogy iskolákat kell állítani a nép művelésére, s ezen át az állami és társadalmi viszonyok megjavítására, tökéletesítésére. A hazai barbárság-mindenfelé annyi feldúlt ház, birtok és falu, romos város, piszkos utca, elcsúfított terek, rosszul intézett közügy, gonosz család, rossz családapák, családanya, rakoncátlan fiú, csalárd, verekedő és kegyetlen földesúrok a műveletlenségnek. Művében aprólékosan kidolgozta a közoktatás szervezési és tanrendi átalakításának reformtervét. Az anyanyelvű iskola képezi az alapegységet, erre épül a triviális, azaz középfokú iskola, a szervezési alakzat tetején helyezkedik el az akadémia, amelynek létesítése fölöttébb szükséges, mert ebben kell, hogy nevelődjék az ország jövőendő értelmisége. "Az akadémia olyan szerepe van, mint a szemnek a testben, a tudásnak mint az emberben az észnek. Szem és ész nélkül az ember megtestesült sötétség, oktalan állat. A tudományok ismerete és művelése nélkül a nép elszakad a társadalmi haladástól."

Székfoglaló beszédében megfogalmazza, hogy csak azok a tanulók felelnek meg a tanulás követelményeinek, akik a tudományért virrasztást, fáradtságot, önmegtartóztatást vállalnak, kerülnek a fényűzést. Az egészséges kiválasztást akarta meghonosítani, hogy csak azokból legyenek értelmiségiek, akik képesek szorgalommal és önmegtartóztatással a tudományokat elsajátítani, és

Apáczai Csere János, a pedagógus eszménykép

akik azt vallják, hogy nemcsak maguknak születtek, hanem embertársaiknak is.

Beszédével maga ellen ingerli a tudatlan, maradi papokat, renyhe tanítókat, oktalan nemesembereket. Bátran hirdeti, hogy a tudomány és kultúra elmaradottságának a mi tájainkon társadalmi jellegű oka van. Nyíltan megmondja, hogy az erdélyi jobbágy-sorsa nehezebb, mint az egyiptomi rabszolgáké volt egykor.

A fiatal, cselekvő életű tudós nem válhatta valóra felbecsülhetetlen értékű terveit. A gyógyíthatatlan betegség, a tüdővész kioltja élete gyertyáját. Életműve azonban így is teljes és előremutató. A szűk egyházi érdekeket háttérbe szorítva, az egyetemes fejlődés elengedhetetlen követelményként fogta fel az anyanyelvű kultúra művelését és iskolák létesítését, mivel szerinte a nép igazi nagysága a saját nyelvükön írt tudományokon alapul. Az a nép, amely mindent idegen népektől kölcsönöz a legszerencsétlenebb és legszánalomra méltóbb minden népek között. Apáczai az iskolai oktatás alsóbb fokán az anyanyelvű oktatás bevezetését tervezte, hogy az enciklopédikus műveltség, a Magyar Enciklopédia ismeretanyaga hozzáférhetővé váljék mindenki számára. Az anyanyelvű oktatást nemcsak az elemi iskolába, hanem a középiskolák alsóbb osztályaiba is szerette volna bevezetni, az akadémia pedig az oktatás nyelve a nyugati felsőfokú tanintézetekhez hasonlóan a latin lett volna. Anyanyelven-vallotta-mindenek előtt az enciklopédikus műveltség megszerzéséért kell tanulnia az ifjúságnak, de fontos az

anyanyelven való oktatás az erkölcsi tisztaság megszilárdításáért is, mert az ember csak ismereteinek gyarapításával lehet úrrá szenvedélyein, válhat alkalmassá az értelmes életre. A Magyar Enciklopédia tizedik részében találjuk az anyanyelvű népiskola rendjének, tananyagának összefoglalását. Ő a népiskolát tudatosan elkülönítette a középiskolától. "A népiskolában az oktatás az olvasás és írás tanításával kezdődik, mégpedig úgy, hogy reggel olvasásra, délután írásra kell tanítani őket. Az olvasást és írást nem mechanikusan kell rögzíteni, hanem legyen célja értelme. Az iskolamester életszerűen oktasson, a tanulók érsék meg, amit előad. Szerinte az anyanyelvű iskola a felsőbb oktatási intézmények "fundamentumát" képezi. Ez a gondolat az akkori iskolaügy állapotához viszonyítva újszerű. Az elődök elgondolásai az oktatásokról az ő műveiben szintetizálódtak, váltak az egész hazai oktatást átfogó reformtervvé. Apáczai öt alkalommal foglalkozott az iskolák tantervével. Az iskolák alsó és felső fokán egyaránt tantervbe vette a természettudományok tanítását. Ő erényekkel felruházott, sokoldalúan képzett állampolgárokat akart nevelni az országnak. Az iskola a tanulók otthona, igazi közösség, ahol a tanulók lelki nemességét szerzik. Tanár és diák kapcsolatában a közvetlenségnek kell uralkodnia. Szerinte a tanár inkább édesgesse, mint fenyegetse, verje a diákot, s a nevelő munkája legyen a meggyőzés, az ismeretekbe való türelmes bevezetés. Gondolkozásra, önálló cselekvésre neveljen a tanár, és mellőzze az oktalan fegyelmezést, a szabályok szajkózását, élettől idegen álproblémák memorizálását. A nevelést, oktatást nem szabad üresfejű, érzéketlen ostoba tanítókra bízni, mert az ilyeneknek nincs tekintélye, s az ilyentől nem tanul a gyermek.

A tanítás módszertanával kapcsolatban Apáczai nem írt könyvet, de a ránk maradt művekben az ismeretadás és az egyéni tanulással kapcsolatban gazdag utalásokat találunk. Fontos megállapítása, hogy nem elegendő az emlékezet mechanizmusának a fejlesztése. Az ismerethalmaz semmit sem ér gondolkodás és önálló ítéletalkotás nélkül. Az egyszerűtől az összetett, a bonyolult felé kell haladnia az oktatónak az ismeretek átadásában. A nyelvek tanításában is új módszereket ajánl. A nyelvek tanítását tárgyi ismeretközléssel kell egybekötni. Tárgyi ismeretek nélkül nem lehet nyelvtant sem tanítani. Minden új ismeretet a gyakorlati élet szempontjából kell tanítani. A nyelvtanításnak öt lépcsőfokát különböztette meg: paradigmák/összehasonlításra alkalmazott példák/megtanulását, fordítását, nyelvtani és beszédgyakorlatokat, végül az írásbeli feladatokat. Ebből világosan következik a nyelvtanítás alapelve: nyelvet kell tanítani és nem nyelvtant. Ez az alapelv ma is érvényes. Hogyan történik ez a gyakorlatban? A paradigma, a példák magyar jelentését is kell hogy tartalmazza. Miután a tanuló a példát megtanulta, az olvasmány elemzése és fordítása következnek. A kijavított szöveget az olvasmány mellett a szemben levő lapra kell írnia, hogy jól áttekinthető és világos legyen. Ezt követi a beszédgyakorlat és az írásbeli feladat. Az ismeretközlésben-szerinte-a tanár törekedjen rövidegre és tömörségre, egyidőben csak egy dolgot tanítson, ne kapkodjon ide-oda. Az előadása pedig legyen rendszerezett és áttekinthető, mert a tanuló csak így tudja elhatárolni a fontosat a kevésbé fontostól. A tanárnak arra is nagyon kell vigyáznia, hogy a tanuló figyelme a tanórán ne lankadjon. Fontosnak tartja a tanítás során a szemlél-

tetést. A begyakorlást és az otthoni önálló munkára való ösztönzést tanári munkájában maga is érvényesítette. Apáczait foglalkoztatták az önképzés helyes módozatai is. Szerinte a szükséges ismereteket a tanuló megszerezheti olvasás, hallás, elmélkedés, tanítás és írás útján. Ezeknek a gyakorlása nélkül nem lehet alapos műveltségre szert tenni. Mindenféle tudományokból jó könyvet kell olvasnia, hogy az ismeretszerzés rendszeres, folyamatos és átfogó legyen. Amit az ember megtanul, azt igyekezzék másoknak is átadni, megtanítani, mert ha valamit tízszer eltanít az ember, azzal többet tanul, mintha ugyanannyit töltene olvasással. Fontosnak tartja, hogy a tanuló lelje örömet, gyönyörűségét az írásban. Az írás fontosságát hangsúlyozva, mi, kései utódok arra következtethetünk, hogy Apáczainak szinte vágya volt, hogy minél több tudós ember legyen Erdélyben. Az iskolában megtanult ismereteket a tanuló önképzéssel szerzett tudással mélyítheti el, tökéletesítheti. Így válhat alkalmassá az önálló gondolkodásra és az értelmes cselekvésre. A tanár, a tanító irányító szerepe az oktatásban és önképzésben olyan nagy, mint a jól felépített ismeretközlés.

Hittel vallotta, hogy a tanító szava érleli a jövőt, s a tanító munkája révén fog felragyogni ez az elmaradott világ. "Prédikáljatok csak papok, beszéljete csak bölcsek a végtelen szertettről-nekünk tanítóknak nem ez a dolgunk. Mesterségre és tudományra kell tanítanunk az ifjút, hogy ne érezze magát senkinél alábbvalónak. Meg kell tanítanunk a földművelőt a jobb gazdálkodásra, hogy ugyanarról a területről kétszer annyit takarítson be, mint tavaly, s ne verje agyon a mezsgyén egyetlen barázdáért a szomszédját. Meg kell tanítanunk az embert a világ végtelen gazdagságának csodálatára, és arra, hogy boldogságot találjon egy-egy titok elosztatásában, egy-egy út megépítésében. Ne a szeretetre tanítsuk őket, hanem a teremtő, hatalmas életre, amelyben nem lesz érdemes gyűlölködniük." Ilyen cselekvő embereket akart nevelni Apáczai a jövőendő számára.

Rövid életét, tehetségét a magyar tudományos nyelv megteremtésére, a népművelés és népoktatás elveinek kimunkálására fordította. Iskolaszervező és oktató munkájának kiteljesítését kettétörte korai halála. Hittel vallotta, hogy a tanító jó munkája révén fog felragyogni ez az elmaradott erdélyi világ. Önállóan gondolkodó és a jövőendő érdekében mindig cselekedni kész embereket nevelt. Az elismerés, a csodálat árad az egykori hűséges tanítvány az emlékiró Bethlen Miklós szavaiból: "Apáczai nyitá meg Erdélyben mind a tudós embereknek, mind a valóságos tudományoknak az ajtaját". Az erdélyi művelődéstörténet kiemelkedő alakja siető ember volt, aki rengeteget dolgozott, mert érezte, hogy korán kell elomolnia. Üzenete is a fáradhatatlan ember alakját idézi. "Vedd észre, hogy semmi különbség nincs azok között, akik sohasem születtek meg, s akik semmi emlékezetre méltó dolgot nem művelvén, az életből kiváltak. Szeresd a munkát. Kerüld a kényes életet és a szófia beszédet. Kerestén keresd az alkalmatosságot, amellyel élvén magad is tanulhass, hogy másokat is taníthass."

Életének példája ma messzebbre sugárzik, mint a maga korában.

Nagy Olga 75 éves

Nagy Olga élete Nagy Könyvét írja.

Igaz, hogy e kijelentést néhány éve tette, s azóta könyveket jelentetett meg és újabbakat írt, ám a Nagy Könyv varázsa, kihívása nem szűnt meg. S habár könyvek tucatja áll mögötte, szeme előtt, gondolatai mélyén mindig ott lapang az újabb, amit még érdemes megírni.

Tudományos pályája modellértékűen ívelt a hagyományfeltárástól a kultúraértelmezésig. Témaválasztása, módszeressége távol állt minden divattól. Terepismerete, a népi kultúrával való állandó, közvetlen viszonya megőrizte a terméketlen tudományoskodástól.

Gunda Béla tanítványaként vált folklórgyűjtővé. Jelentős a szövegfeltáráshoz való hozzájárulása. Harminc éven keresztül mintegy 3000 népi epikus szöveget rögzített és tett közzé. Akkor, amikor Európa legnagyobb részén a mese műfaja kimerült, az archaikusnak minősülő erdélyi néprajzi tájegységeken Nagy Olga az élő mesélés törvényszerűségeit, a funkcionális mese sajátosságait örökölte meg. Mind az összehasonlító szöveg-, mind a kontextusvizsgálatok a mese és a világgép, az életforma kapcsolatát tárták fel. A Hősök, csalókák, ördögök (1974) című esszé a mesei hőskép változását követve ragadja meg a műfaj "identitásváltását": a mitikus hőst a mágikus erejű ember, ezt meg a törvényt kijátszó, leleményes kópé követi. A táltos törvénye (1978) című kötetben a mesei világ megteremtésének művészi eszközeit elemzi. A mese műfajával kapcsolatos legfontosabb következtetése a mesedialektusokra vonatkozik: a mese koronként és közösségenként eltérő funkcióval rendelkezett, hol a világgép, a hagyomány változatlan átadását, hol a szórakoztatást szolgálta. Ezt a gondolatot fejt ki az Alkotás és befogadás című, megjelenés előtt álló tanulmánykötet. A kultúra osztatlansága mellett érvel a Táltos és Pegazus (1993), gazdagon példázva az irodalom és mese közös gyökereit, állandó egymásrahatását.

Úttörő kezdeményezésnek, szemléletváltásnak bizonyult a mese racionalizálódásának, a népi epika műfajrendszerében bekövetkezett átstrukturálódásának a vizsgálata. Több tanulmány foglalkozik a komikum és a reális élmények mesébe való beáramlásával. Továbbá, Nagy Olga az elsők között figyelt fel arra, hogy a népi epika szerepe változatlan maradt, a mese viszont teret veszít a megváltozott világot és világgépfogást közvetlenebbül lereagáló igaztörténettel szemben (Paraszt dekameron. 1977, Újabb paraszt dekameron. 1983, Asszonyok könyve. 1988.)

Az epika vizsgálata vezette el Nagy Olgát a társadalomnéprajzi kutatásokhoz. A törvény szorításában (1989) falumodellek formájában írja le a hagyományban érvényesülő értékrend sokszínűségét, a Világgá futó szavak (1990) pedig interjúk formájában vall róla.

A népi vallásosságról, a haláltudatról, a szerelemről és a házasságról írott tanulmányok tovább tágitják az életmű és az értelmezett népi kultúra határait.

Nem tudom, egy küzdelmes munkával töltött élet 75. mérföldkövénél illik-e jó munkát kívánni. Én mégis azt teszem: tudom, hogy Nagy Olgának az írás kaland, élmény, elégtétel, élet.

Keszeg Vilmos

A SZÉKELYEK SZÁRMAZÁSÁRÓL (VI)

Tárgyörünkét tekintve jelentősebbnek tűnik a dunai bolgár-törökség csoportjainak – valószínűleg Omurtág kán 827-831 közötti szeméremsei, szlavóniai és hihetőleg erdélyi hódításaihoz fűződő-átköltözködése. Ennek a népi terjeszkedésnek a lehetősége már régebben fölmerült. Századunk elején élt egyik kitűnő nyelvészünk, Melich János állítása szerint: "... A (...) történelmi adatokból kétségtelen, hogy hazánk szeremségi, dunatiszaközi, tiszántúli, marostiszaközi és erdélyi részeiben a IX. század folyamán és később is, a X. században bolgár-török nyelven beszélő emberek laktak..." (L. A honfoglaláskor Magyarország. A magyar nyelvtudomány kézikönyve. I.6. Bp. 1925-1929 15 skk. Ehhez fűződnél I. még: Kniezssa István: Magyarország népei a XI-ik században. Szent István Emlékkönyv. II. köt. Bp. 1938 435-436, 452-456.) Melich János szigorú tudományossággal, de egyúttal ösztönös megérzéssel kialakított eredményeit többen sokáig kétségbe vonták. Az utóbbi négy évtized régészeti kutatásai azonban fényesen igazolták meglátásainak érvényességét. A Gyulafehérvár és Szászváros közötti Maroskarna temetője tagadhatatlanul bolgár-török. A végzet különösen kedvező alakulása következtében e sorok írója tárhatta föl 1957-ben Nagyenyeddel átellenben, Csombordon, a Maros bal partján máig ismeretes legnagyobb erdélyi bolgár-török temetőt. E törökök itt-élésének ma már nyelvészeti bizonyítékai is tudottak. (pl. a Hunyad megyei Nándor = bolgár helynevek vö. Nándorfehérvár = Bolgárfehérvár = Beograd, a Marosludastól délre eső Lándor stb. E kérdés tekintetében I. még: Nagy Árpád: X-XI. századi emlékeink bizánci rétegeinek tagolódásáról. Studium Acta Iuvenum Universitatis Debrecenensis de Ludovico Kossuth Nominatae. II 1971 48.

Moór Elemér fölfogása szerint (i.m. 74-76.) a gyaníthatólag török eredetű székelyek a legnagyobb valószínűség szerint "... azok közé a kabarok közé tartoznak, akik szintén a legnagyobb valószínűség szerint török nyelvűek voltak. Ebből következőn a székely népnév eredete a törökben keresendő, mégha e népnév eddig szóba került törökös szófejtései – véli Moór – teljesen elhibázottnak tekintendők is (...) Hogy az s-sel kezdődő török törzs- és népnevek között nincs olyan név, amellyel a székely szikül (Siculus: 1213) nép-, illetve törzsnév kapcsolatba volna hozható, arra nézve semmi kétségünk nem lehet, mert ebben az esetben ez a magyarázati lehetőség a székely-kérdés nagyon is terjedős irodalmában már biztosan szóba került volna. De vajon csak a török szókezdő s- nek felel meg a magyarban szókezdő sz-, amint a székely népnév magyarázói eddig hallgatólagosan feltételezték? Korántsem, a magyar nyelv régi török jövevényszavai közül több tanúbizonysága szerint a magyarban bizonyos esetekben sz- felel meg az őstörök i-hangnak is. Mivel pedig az őstörök j- hangnak a török nyelvek csoportjában j-, másik csoportjában pedig d', t' (gy, ty), illetve d'z-, t's (gyzs, tys) felel meg (utal Gombos Zoltán: Die Bulgarisch-türkische Lehnwörter in der ungarische Sprache. Suema-

lais-ugrilaisen Seuran Toimituksia. XXX. köt. Helsingfors 1912. 179.), a magyar székely népnév eredetét – nyilvánvalóan – a fenti hangokkal kezdődő török nevek között is kereshetjük. És e feltévéssel hamarosan rá is akadunk arra, a forrásokban dzikil-dzekil-cigil-cikil (olv. dzsikil, dszekil, csigil) alakban említett népnévre (ld. von Le Coq: Manichaica. I. I. 27., 43., 44.,; Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Bp. 1930, 79-80.), amely al-Kasghari-nál a XI. században következetesen cigil alakban szerepel. Lehetséges, hogy e név c-s változatai valami j- török nyelvből valók, j- török nyelvekben ui. a szókezdő dz-t következetesen c-vel helyettesítik (...). Ami a szó származtatásának külsőleges indoklását illeti, az nagyon egyszerű – véli Moór –: ahogy pl. a baskir dzil szónak a magyarban szél felel meg, úgy felelhet meg valami török nyelvi dzikil népnévnek is a magyarban székely..."

Moór Elemér további nyelvészeti eszmefuttatásából következő: "... a magyarok a székely népnév tekintetében számbajöhető török dzikil- t csak a magyar honfoglalás előtti korban vehették át. Mivel pedig semmi valószínűsége sincs (...) annak, hogy e korban a kabarokon kívül valami más nép vagy néptörök is csatlakozott volna a magyarsághoz (emlékezzünk csak: Györffy György eszki-bolgár törzs/törödre gyanakszik!), a magyarokhoz csatlakozott török dzikil székely néptörök csak a kabarok egyik ága lehetett – véli Moór. Ez a névmagyarázat tehát nyelvészeti igazolását jelentti annak a felfogásnak, amely a székelyekben a magyarokhoz csatlakozott kabarok utódait látja..."

Összegezőként Moór a következőképpen vélekedik: "... A középázsiai dzikil nép egy töredéke valószínűleg a türkök kötelékében sodródott Európába. Ez a töredék csatlakozott azután két másik, a chazarok (...) birodalmába tartozott törzs vagy törzstörök társaságában a magyarokhoz (...) A székelyek e származását figyelembe véve azonban nem csodálni való, hogy a székely rovásírás belső-ázsiai írásrendszerekkel vannak kapcsolatai...", ötfokúságra (pentatoniára) épült ősi zenei nyelvüket erős szálak fűzik a belső-, sőt kelet-ázsiai népek zenei műveltségéhez, azonfelül a néhol föl-fölbukkanó mongolos embertani vonások mellett véreketük tekintetében aránylag gyakoriak a B-csoporthoz tartozó egyének (a B vércsoport földrajzi elterjedésével kapcsolatban ld.: Kiszely István: Sírok, csontok, emberek. Embertan a régészetben. 2. Gondolat kiadó. Bp. 1976. 367-369. 182. sz. abra). Több nipponi tudós (köztük Matsumete) fölöttébb nevezetes vizsgálati eredményei értelmében örökléstani (genetikai) közelségről, talán éppen azonosságról is beszélhetni!

Íme két, a közelmúltban napvilágot látott állásfoglalás a székelyek származásával kapcsolatban. Egyik Moór Eleméré, a másik Györffy Györgyé. Az ismeretlenség homályába hatoló jövődöntő kutatások kérdésdöntő eredményeitől várjuk a hajdani valóságot még jobban megközelítő választ...

Lukász Irén: Lépcsők

I. Azt sem tudtuk, merre visznek...

(Édesanyám emlékei)

Ezerkilencszáznegyvennégyet írtunk.

A gyerekek már rég aludtak. A férjem is korán lefeküdt. Ismét gyengén érezte magát.

Mi a konyhában ültünk. Zsizi sógornőm a papírokkal bajlódott. Számlák, nyugták hosszú sora hevert előtte az asztalon.

Az utóbbi időben többször is eszembe jutott – fehér éjszakáimon, de napközben is –, mi lenne velünk, ha a sógornőm nem volna velünk.

Hiszen nemcsak a bánya dolgait intézte, hónapok óta még arra is jutott ideje, hogy segítsen a házban. Sokat foglalkozott a gyerekekkel.

Most, ahogy elnéztem az asztali lámpa sápadt fényében, arra gondoltam, miként lehet annyi erő, akarat egy ilyen törekeny nőben, s oly mérhetetlenül nagy ragaszkodás, szeretet. Hiszen tudtam, hogy már gyerekkorukban imádták egymást a testvérek: Gyula és Zsizi.

Szinte egész nap talpon volt, legtöbbször késő éjszakáig. Sokszor Vásárhelyre is be kellett szaladnia kocsival, bankügyeket intézni, szerződéseket kötni.

Nagyon fáradtnak látszott.

- Zsizi! Le kellene feküdnöd – mondtam. - Ma is rengeteget rohantál.

- Tudom, de úgysem tudnék elaludni. Szinte naponként érkeznek újabb hírek a front alakulásáról. Jók alig...

Emlékszel, mit mondtam, amikor itt volt Lajos, a tisztársai-val? Hogy Sztálingrád maga az összeomlás volt. A német tiszt urak már-már a torkomnak szöktek. A magyarok hallgattak, ők is bizonyára így érezték...

Holnap be kell mennem Vásárhelyre. Felugrok édesapámékhoz és megmondom, hogy csomagolják össze a legfontosabbakat. Ne kelljen az utolsó percben kapkodni. Megkérlek, hívd föl holnap Katusékat, Kolozsváron, s mondd meg nekik is, hogy legyenek készenlétben.

- Zsizi, csak nem ilyen komoly a helyzet? Szombaton, nem emlékszel, hogy ünnepeltek a vendégeink, a német tisztok?

- Ők akkor is ünnepelni fognak, amikor az oroszok már Dédán lesznek. Ha arra vársz, hogy ők figyelmeztessenek... Most már azt hiszem, valóban lefeküdhetünk, szeretnék korán indulni.

Tudtam, hogy soha sem fogom elfelejteni azokat a napokat.

Reggel két teherautó érkezett német katonákkal. A bányába mentek és rögtön hozzá fogtak a gépek leszereléséhez.

A tiszt bekopogott hozzánk.

Gyula, a férjem még ágyban volt. Az utóbbi napokban ritkán kelt föl. A gyermekek elmentek Zsizsivel, Vásárhelyre. Apósom, anyósom és Lili sógornőm fent voltak a vendégszobában.

- Asszonyom – mondta a százados –, tudom, hogy fájó, amit közölnöm kell Önnel, de azt a megbízást kaptam, hogy minél rövidebb időn belül segítsek összecsomagolni. Ha nem esik nehezőre, kérem, mondja meg milyen bútorokat szeretnének magukkal vinni. Természetesen csak a legszükségesebbekről lehet szó.

- Hova kellene vinnünk?

- Hogy hova? Nos, ezt pontosan magam sem tudnám megmondani, ugyanis ezt nem közölték velem a feletteseim. De holnap, legkésőbb holnapután biztosan megérkezik a szerelvény.

- Ennyire csehül állunk?

Forró Miklós

Nem is tudom, hogyan szaladt ki a számon ez a kérdés. Annyira váratlanul ért a dolog, hogy föl sem tudtam fogni.

- Sajnos igen – felelte a százados. A front erősen közeleg. Egyre nehezebb lesz. Az ezredes úr rokonuk, így is csak nagy erőfeszítések árán tudta elintézni a szerelvényt a hadtápnál, csupán azért mentek bele, mert hadiüzemről van szó. Rengeteg a sebesült, meg a hadianyagokat is szállítani kell.

- Értem. De remélem nem éppen olyan sürgös, hogy ne várhatnánk meg a sógornőmet. Délre itt lesz. Talán az üzem leszerelésével is várhatnának még.

- Rendben van, asszonyom. Délután ismét jelentkezem. Addig lemegyek a bányába, hogy ellenőrizsem a munkálatokat.

- Százados úr! Szívesen látjuk ebédre. A katonák az étkezdében fognak ebédelni a munkásainkkal. Máris intézkedem.

- Köszönöm a meghívást.

- Két órákor szoktunk teríteni.

Felszaladtam a vendégszobába, anyósomékhoz. Gondoltam, jobb, ha előbb velük közlöm a történetet, s csak azután mondjuk meg a férjemnek.

Zsizi ezúttal is pontosan érkezett.

Azonnal közöltem vele, hogy mi történt. Nem lepődött meg. Ezek szerint ő már hallhatott valamit.

- Bizzátok csak rám – vállalkozott rögtön –, én majd elmondom Gyulának. Leszaladok a bányába, ti meg fogjatok hozzá a csomagoláshoz.

Az ebédnél ijesztő csend volt.

Gyula szólalt meg elsőként. A front alakulásáról faggatta a századost.

A gyerekek, azt hiszem, nem fogták fel, vagy talán mégis, mert ezúttal nem voltak valami pajkos kedvükben. De, csoda-e. Kati leányom már tizenegy esztendő volt, Istvánka pedig hat...

Másnap befutott a szerelvény és elérkezett a bevagonírozás lesúlyító pillanata. Szerencsére volt dolog bőven, így nem maradt időnk egymással foglalkozni, de az arcok mindent elárultak.

Hét vagonból állt a szerelvény. Hat vagonba tették a gépeket, a felszereléseket és a férjem csónakos Zündappját.

Egy vagon nekünk, a családnak tartottak fenn.

És elindultunk. Hogy merre, senki sem tudta.

Istenem! Mit is mondhatnék az útról, mely úgy emlékszem, öt napig tartott. Elég sok helyen meg kellett állnunk, olykor hosszabb időre is. Rohanó emberek – férfiak, nők, síró gyerekek. Szitkok, jajveszékélések. Keserűség, borzalom, fejtetlenség...

Zsizsivel ketten mindvégig Gyula ágya mellett ültünk, az ablaknál. Egyedül a táj nyújtott némi vigasztalást a kilátástalanságban.

Régi, kedves, feledhetetlen szeptemberek merültek föl bennem. Azután a küszködés éveinek filmszalagjai. Majd a várva várt megnyugvás rövid, de boldog időszaka.

KOPJAF A MESSZI IDEGENBEN...

Azt hiszem, a harmadik nap után tudtuk meg az úti célt, a szerelvény parancsnokától. Ausztria!

Kissé megnyugodtunk. Abban kezdtünk reménykedni, hogy ott majd Gyula megfelelő orvosi kezelésben részesülhet.

Csodásabbnál csodásabb helyeken robogott át velünk a vonat. Adott pillanatban olyan érzésünk támadt, mintha visszafordultunk volna - hát mégsem igaz, mégis rendbe jöttek a dolgok - hiszen, mintha a Keleti Kárpátok bércei, méregzöld fenyvesei köszöntek volna ránk...

Megérkeztünk Tirolba.

Pár óra múlva le is fékezett a vonat. A katonák leugráltak. Hallottuk, amint a parancsnok kirakodásra szólította fel őket.

Az állomás feliratán ez állt: *Leoben-Göss*.

A kirakodás alig pár órába telt.

Egy elhagyott uradalmi kastélyba szállásoltak el bennünket.

Valamennyiünk arcán a megnyugvás tükröződött.

Másnap Grazba utaztunk Zsizsivel, Gyulát is magunkkal vittük.

Egy hétig tartott a kivizsgálás. Én vele maradtam.

Zsizsinek vissza kellett térnie Leobenbe: kőkitermelésre alkalmas helyet keresett, hogy üzembe lehessen helyezni a gépeket. Embereket is kellett toboroznia.

Sajnos, az orvosi eredmények nem voltak valami biztatóak. Gyulát három hónapos kezelésre szanatóriumba utalták. Anyósom, aki fiatal korában nővér volt, úgy döntött, hogy vele tart. Sikertől is elintézni, hogy nővéri állást kapjon.

Zsizi ezúttal is bebizonyította, hogy mennyire életrevaló. A következő héten már üzemeltek a gépek a tőlünk öt kilométerre fekvő, elhagyott bányában.

A bankban összefutott két fiatal mérnökkel, mindkettő magyar menekült volt, észak-erdélyi. Rendkívül megörvendtek a Zsizi állás-ajánlatának. Szakembereket is sikerült szereznie!

Alig mertük elhinni, hogy ilyen szerencsésen alakultak a dolgok. Lili sógornőm is kapott állást Rudi sógorommal együtt a Tanácsházán. Katus pedig orvosként helyezkedett el a helyi rendelőben.

A gyerekeket - Katit és Páttert (a Katusék fiát) sikerült beiratni az iskolába. A kisebbeket - Istvánt és Katabát (a Katusék lányát) pedig az óvodába. Szerencsére otthon is gyakran beszélgettünk németül. Hamar beilleszkedtek mind a négyen.

A ház körüli munkák rám hárultak.

Így teltek napjaink. Gyulát minden hétvégen meglátogattuk. Hamar elrohant a három hónap.

Nagy volt a sürgés-forgás. A gyerekek lázban voltak. Közeledett a Karácsony.

Nem is reméltük, hogy a Szent este, itt a messzi idegenben, távol a szülőföldtől is oly csodás lehet.

Ott álltunk valamennyien a szépen feldíszített fenyőfa körül. Két fiatal mérnök is velünk volt. A kastély egyik vendégszobájában laktak. Családjaikról semmit sem tudtak.

Aztán elérkezett a Szilveszter is. És újra mind együtt voltunk.

A legszebb karácsonyi ajándék számomra az volt, hogy sokat javult a Gyula egészségi állapota. Jó hangulatban volt, és szívesen játszott a gyerekekkel.

Ezerkilencszáznegyvenötöt írtak a naptárok.

A tél hosszú és hideg volt.

De mi biztonságban éreztük magunkat.

A jó Istennek hála, semmiben sem szenvedtünk hiányt.

A fát és a szemet is idejében sikerült beszerezni.

Gyulának nagyon fontos volt, hogy mindig melegben legyen.

Ha a gyerekekre néztünk, majd mindent feledni tudtunk. Önfeledten hancúroztak, élvezték a vakációt.

Aztán végre beköszöntött a tavasz. S amilyen gyorsan betoptant, oly gyorsan el is szaladt.

Mindenkinek megvolt a maga munkája - a gyerekeknek az iskola, a felnőtteknek a munkahely, nekem a Gyula ápolása meg a háztartás.

Gyönyörű nyarunk volt. A háború vége tette azzá.

Mind gyakrabban került szóba a hazatérés gondolata. Majd minden este erről beszélgettünk vacsoránál. És kialakult két tábor - az egyik a hazatérés, a másik a maradás mellett érvelt. Anyósomék kardoskodtak leginkább a hazatérés mellett. De csoda-e? Pillanatig sem tudtak belenyugodni az elszakadás gondolatába. Lili sógornőm is velük egy véleményen volt. Zsizi és Katusék a maradás mellett voksoltak.

Gyula nem szólt bele a vitába. Csak olyankor próbálta csitítani a kedélyeket, ha a család a kelleténél jobban felborzolódt.

Én elég gyakran kaptam otthonról - szüleimtől, testvéreimtől - levelet. Minden hozzátartozóm arról érdeklődött, mikor térünk haza. De én tudtam, hogy nekem Gyula mellett a helyem, és azt kell tennem, amit ő akar.

A vita legtöbbször azzal zárult, hogy még várni kell. Lássuk miként alakulnak a dolgok odahaza, de itt is...

Így köszöntött ránk az ősz.

A gyerekek örvendtek legkevésbé a tanévkezdésnek. Nagyon gazdag vakációjuk volt. Rengeteget kirándultak, fürödtek, halásztak.

Én szeptember vége felé, október elején egyre gyakrabban éreztem rosszul magam. Elment az étvágyam és hányinger környékezett.

Zsizsivel elmentünk az orvoshoz, Grazba.

Terhes voltam. Nem tudtam, örüljek-e vagy sírjak.

Még mindig nem dőlt el, megyünk vagy maradunk. És Gyula egészsége is aggasztott.

Zsizsinek, már amint kijöttünk a rendelőből, azt mondtam: semmiképp se hagyom meg a gyereket.

Nagyon megszidott. Hogyan is juthat ilyesmi az eszembe! A helyett, hogy boldog lennék?! És Gyula is mennyire fog örülni!

Otthon anyósom is keményen rám kezdett.

Szó sem lehet arról, hogy eltévessem.

Gyulát újabb három hónapra vissza kellett vinni a szanatóriumba.

(folytatás a 12. oldalon)

Az „istenkereső poéta”

legújabb kiadványában, mely *Téged Kereslek** címen jelent meg, újabb tanúbizonyságát adja annak, hogy az ezredvég lidércnyomásos, krimis, bonyodalmas strapáiban – immár tételes megfogalmazásban is – istenkereső. "Hinni szeretném – írja –, hogy pogány lidérceimben a szorongó hit csak elalélt egy kicsit szívemben" míg lidérces álmainkban beteges szájhősök énekeltek és jégvirágos törpe-álmokkal ajándékoztak meg. Istent keresni számára azt jelenti, hogy egymást oltalmazzuk az önméztés örvényei fölött. "Imát mondok érted, huszadik század, hogy megkérgesedett csöndünket törd fel világ-ekéddel" – könyörög.

Miközben idegen tájon kóborolt olyasféléképpen, mintha közömbös idegen szónak idegen betűje lenne, és sem a látott képeknek, sem az önként elhallgatott szónak, talán még önmagának sem hihetett, elindult az istenkeresés és a hit mentsvára felé, mert – bevallása szerint – torkig elege volt már "a jelszavak porondjain jóllakott szájhősök álszent mendemondáiból", s bevalóttan valami olyan biztonságos

állapotban vágyott, amilyent a zsoldár emleget. *Erős várunk nekünk az Isten...*

Új verses kötetében azt mondja egyhelyütt Beke Sándor "Álomkaravánok vonulnak mifelénk a sercegő havon, hit-törmeléket hullatnak el a pogány sivatagon, és mi csak bukdácsolunk nem-létünk köd-barikádjain kisírtan visszafojtva, tébolyultan, akár az öntudatlan ösztönök". Nem tudom, ha erdélyi, sőt balkáni állapotunkról mondott-e szebbet, találóbbat valaki is az utóbbi időben, mint ez az istenkereső ifjú költő. Béke van, súlykolják belénk a médiák, de ez a béke a harmadik évezred küszöbén olyan, mintha pengeélen dideregne. S miközben tudatunkban füstölögve fuldokol a magány, a trükkös szemfényvesztők mindenre spártai göggel legyintenek. Düledező kártyavaráink fölött szemünk telítve már kárpátokkal, valami bizonyosra vágynánk, de "a nagy SEMMI kellős közepén bágyadtan, önfeledten a vágyaink is csak siránkoznak a fölsebzett talpú hitben" Ilyen körülmények között marad-e más lehetősége a magára maradt embernek, mint azt hogy Istent keresve próbáljon megoldást

találni gondjaira-bajaira ott, ahol jobbra csak "vészt jósló blöffölők tudatlansága sejlik elő a színezüst világból". Hiszen még a színezüst világ is többnyire Judás-pénzek muzsikájával cseng, vagy ahogy általánosítva mondja: "Szaporodik a nyugtalan lét diszharmóniája, a szavak csikorgatják a fogukat, s minden irányban kételyek szöszmötölnek". Van-e más lehetősége annak, vagy azoknak, akik számára már csak a szülőföld maradt meg "a kozmosz sötét kráterében", mint az, hogy a hit utjait járja, némiképp megbékélve, délibábos álmodat kergetve önmagukat keressék a szellem útjain? Nem én, a költő teszi fel a kérdést, s a maga módján. Istent keresésével válaszol is rá. Jól tudja: "a csönd önmagában is értelmes felelet" lenne, mégis a szavak obeliszkjét emeli magasba, nemcsak a régi emléktüzek élesztésére, hanem a mai képzelet számára is.

Ábrahám János

**Téged kereslek*. Versek.
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,
Székelyudvarhely, 1995.

MAGVETŐ

Beke Sándor

TÉGED KERESLEK

kereslek
a fűszálon lapuló
harmatgyöngyben
kereslek
az útra hullt
nyárfalevelek
erecskéiben
kereslek
a buborékot szülő
esőcseppekben
kereslek
a véget nem érő
világegyetem harangvirág
csilingelésében

kereslek
a csillagok éjszakai
fecsegésében
kereslek
Hindemith gyászzenéjében
kereslek
a műkoszorúk szélben
recsegő
virágszirmaiban
kereslek
az első
szénvegyületekben
kereslek
az őslétkör gázaiban

kereslek
a dezoxiribonukleinsavban
kereslek
a prekambrium
konglomerátumaiban
kereslek
a paleozoikum
magvasharasztjaiban
kereslek
az ősrákok páncéljaiban
kereslek
a brontosaurusok
emlékeiben
kereslek
a magnóliák alatt
szunnyadó
pithecanthropusok
koponyáiban
kereslek
a tudattól független
anyagban
kereslek
az atom
elektronjaiban
kereslek
a világ elemeiben
kereslek
a molekulákban
kereslek
a kémiai kötésekben
kereslek
a sejtek
szerkezetében
kereslek
a pitypang
hulló
ejtőernyőiben
kereslek
a poszméhek törekvéseiben
kereslek
a halálfejes
lepkék szörnyű
nevében
kereslek
az antik faliorák
útéseiben
kereslek
a déli
harangszóban
kereslek
a rádió hullámain
kereslek
szívdobbanásaimban
kereslek
az emberi szervezet
tökéletességében
kereslek
a homlokomon
lecsorduló

szenteltvízben
kereslek
a megkönnyebbülésben
kereslek
minden
háborúban
és felszabadulásban
kereslek
a nemzet névtelen
hőseiben
kereslek
az emlékoszlopok
márványköveiben
kereslek
az
útkeresztveződéseken
álló
mezei virágokkal
díszített
feszületeken
kereslek
a délutáni fényözönben
kereslek
a szelídségben
kereslek
az emlékezetben
kereslek
a lélek
legmélyebb
zugában
kereslek
a fizikai jelenségekben
kereslek
a tökéletes működésben
kereslek
a Magellán-felhőkben

Hans Hermann: A GRAFT SÉTÁNY

kereslek
a kékesfehér Tejút
beszélő
csillagképeiben
kereslek
a feltett
kérdésekben
kereslek
minden kimondott
és elhallgatott
feleletben
kereslek
a szegénységben
kereslek
milliomosok szívében
kereslek
a lelkiismeretben
kereslek
az emberi gyengeségben
kereslek
az Igében
kereslek
a Szentírás
szentleckéiben
kereslek
Mózes kötábláján
kereslek
a betlehemi jászol
fényességében
kereslek
a Jordán keresztelő
vizében
kereslek
minden megkísértésben
kereslek
a Példabeszédekben
kereslek
az ítéletben
kereslek
Jézus csodatetteiben
kereslek
az apostolok küldetésében
kereslek
a Getszemáni-kertben
kereslek
minden
keresztre feszítésben
kereslek
a feltámadás örömeiben
kereslek
a kételkedésben
kereslek
a reményben
kereslek
a türelemben
és a
türelmetlenségben
kereslek
a szerelemben

kereslek
a misztériumban
kereslek
a gyónás pillanatában
kereslek
a bűnbánatban
kereslek
a feloldozásban
kereslek
az Ember Céljában
kereslek
a betegágyban
kereslek
a szürke hidegházban
kereslek
a kétségbeesésben
kereslek
az auschwitz-i
gázkamrák
falaira tapadt
tekintetekben
kereslek
a poronyó föld porában
kereslek
a fénysugárban
kereslek
minden forradalomban
és minden
lázádsban
kereslek
a megtisztulásban
kereslek
a narancsszínű
gyertyalángban
kereslek
gyermekkorom
meseországában
kereslek
a kenyér ízében
kereslek
a halál sikolyában
Téged
kereslek
egyetlen életemben
Téged
kereslek
akivel
annyiszor találkoztam
akivel
annyiszor beszéltem
akitől
annyi segítséget kértem
aki
nélkül
annyira szegény lennék
és erőlen —
Istenem
Téged
kereslek...

Ezeréves magyar szavak

Tudós elmék állítják: a magyarság háromezer évvel ezelőtt szakadt el legközelebbi rokonaitól, az obi-ugor törzsektől. Ezzel nyelvünk elindult a maga útján és a saját benső törvényei szerint fejlődött, alakult. Természetes, hogy hosszú évezredek után a gondolatközlésnek csak a beszélt formája létezett, s a kultúra magas fokát jelentette későbbi, írásjelekkel való rögzítése. (Minden lebecsülést, igazságtalan becsmérést megelőzendő, tudnunk kell: ezen a fejlődési szakaszon valamennyi nyelv átment.

Szerfölött örvendünk annak, hogy az első fennmaradt magyar szavakat az Úr 1055. esztendejében vetette birkabőr hártýára valamelyik kámzsás barát. Első András királyunk ezzel alapít apátságot a Balaton partján, a tihanyi félszigeten. A latin nyelvű szövegbe számos helynevet, fa-, bokor- és szőlőnevet magyarul rögzített az írástudó fráter, így kerülendő el, hogy a latinra fordított helymegjelölés miatt később birtokviszály keletkezzék. Ennek a fölöttébb gyakorlati szempontnak köszönhetjük ezt a 939 éves félmondatunkat: *fcheruuru meneh hodu utu rea* –, amit napjainkban így mondanánk: a Fehérvárra menő hadiútra.

A latin szavak sűrűjéből más, ómagyar szavak is fel-felcsillannak. Ilyen a *ruosz* (ravasz), ami akkor még rókát jelentett, a *gyisz-nau* – *dísznó* ősi alakja, továbbá a *kürvél*, *ülves*, *füenyés*, *fizegy*, *kües*, amelyekből a nyelvjárásokban jártas tudósok egyhamar ráismernek a *körte*, *ölyves*, *fővényes*, *füzes*, *köves* egykori alakjára. A magánhangzók általában a mainál zártabb fokon jelentkeztek. Példaként idézhető a *bukur* (bokor), *humuk* (homok), *hodu* (had), *nogyu* (nagy), *higy* (hegy).

A mostaniaktól eltérően igen sok szó magánhangzóra végződött: *szilu* (szil), *utu* (út), *liku* (lik, azaz lyuk), *váru* (vár), *luászu* (lovász), mert a ló az lú volt, amint Arany szülőföldjén ma is az.

Az őrző oltalom vagy csak véletlen szerencse mentette meg a *Tihanyi alapítólevelet* hosszú évszázadokon át? Ki tudja? De ma nemcsak a magyar nép felbecsülhetetlen értéke, hanem legősibb nyelvemléke a finnugor nyelvcsalád valamennyi népének is.

Találkozás rokonokkal

Elszomorító az egyedüllet. Igazából csak akkor érezzük jól magunkat, ha ismerősök, barátok vesznek körül bennünket. De nincs ez másként a népek esetében sem. Mindenik keresi a maga rokonát és örvend, ha – bár nagyjából – megérti a másik beszédét, de legalábbis egyező vagy hasonló szavakat talál.

Ez az érzés munkálkodhatott azokban a finn és észt nyelvészekben, akik 1991 augusztusának derekán a messzi északra érkeztek a napsugaras Szeged városába, a hungarológusok harmadik kongresszusára. Rokonságszerető ember lévén, el nem szalaszthattam a kínálkozó alkalmat, hogy Pirettel és Tinuval, Heinoval és Tuomoval ne találkozzam. S ha már ötezer év múltán ily szépen összefutottunk, boldogságunkban szavakat röppentettünk fel, a testvériség fehér galambjait. *Jé* – kiált föl az észt Piret, amire Heino, a finn tudós jóváhagyólag reabólint, én pedig örömmel

ragadom meg az első fogódzót: *jég. All* – mondja a hirtelenszöke észt asszonyka, *alla* – egészíti ki a finn, *alatt* – pótolom magyar módon. Piret most már párossával bocsájtja ki a galambokat: *uuu aastat, új esztendőt*, – bólintok. Bizony erre volna igen nagy szükségünk, mégpedig boldogabbra. A bölcs Heino többet is tud: *Kala úiskelee elavana veden alla*; közös erővel így tesszük magyarrá: *Hul úszkúl elevenen víz alatt*.

Jó rokonokhoz illően szót ejtünk a távol maradtokról, a kissebektől is. A mi legközelebbi testvéreink, a vogulok (manyak) és az osztjákok (hantik). Íme, az előbbieket egy mondata: *Hurem szat-husz huluch-szam ampem*, amiből a vájt fülű nyelvész ezt erti: *Háromszázhusz holló-szemű ebem. Osztjákul fogalmazzuk a következőt: Pega lav lasinen manl tov szilna, azaz a fekete ló lassan megy a tó szélén*.

Örömmel a hasonlóságok sorát csalogatjuk elő a messze tünt időből, majd komolyabbra fordítva a szót megállapítjuk: nem is ezek az immár nehezen felismerhető szóegyezések a döntő bizonyítékai rokonságunknak, hanem a szavak, a ragok és képzők egyes hangjainak szabályos megfelelése, továbbá pedig az összefüzesek nyelvtani törvényei.

A szegedi kongresszusról ki-ki a saját szülőföldjére tért vissza, de senki sem üres kézzel. Jőmagam a kedves Piret ajándécsomagával s azzal a boldog tudattal, hogy személyes barátaim vannak távoli rokonaink körében, Tallinban és Helsinkiben is.

Idegenek a magyar nyelvről

A széles látókörű és világot járt emberek természetes jelenségnek tekintik, hogy minden nép a maga nyelvét tartja a legharmónikusabbnak, a legszebbnek, a legédesebbnek. Nem sérthet bennünket a közismert román vers magabiztossága: *"Mult e dulce si frumoasă limba ce-o vorbim. / Alte limbi mai armonioase, ca ea n-o găsăm..."* Az sem befolyásolhat józan ítéletünkben, ha egyik-másik szennylap elvakult, gyűlölködő bértollnoka a magyar nyelvet kutyaugatáshoz hasonlítja, vagy ha már a mértéktartó is úgy nyilatkozik, hogy szépsége, gazdagsága nem állítható más európai beszédek mellé.

Önbecsülésünket sebzi ugyan az efféle nézet, de nyugtasson meg a kérdést ismerő, világhíri nyelvészek, tudósok vélekedése. Ők őszinte elismeréssel vizsgálják, boncolgatják a számunkra édes anyanyelvet. Például az a *J. G. Herdel*, aki 1789-ben a magyarok eltűnéséről, feloldódásáról profétált, három év múltán már meglehetősen rokonszenvvel ír rólunk: *"Van-e a magyar népnek kedvesebb kincse, mint a nyelve? Benne él egész gondolatvilága, múltja, története, hite, életalapja, egész szíve, lelke."* De hadd idézzek *Wilhelm Schott*, a kiváló német nyelvész vallomásából: *"A magyar nyelvben üde gyermeki természetszemlélet él amiben előre nem sejtethető fejlődés csirái rejtőznek. Magánhangzóit tisztábban ejti, mint a német. Egyaránt képes rövidsége és hatásos szónoki nyújtottságra... Csengő rímei, kifejezésbeli gazdagsága és zenegő hangjai kiválóan alkalmasak a költészet minden műfajához."*

(Folytatás a 15. oldalon)

Igaza volt Zsizsinek, mert a férjem valóban nagyon megörvendett a hírnek. Bár a negyvenedik életévemet tapodtam, aránylag jól bírtam magam.

Ismét közeledett a Karácsony. Gyulát ezúttal is hazaengedték az ünnepekre, de sajnós tudunkra adták, hogy nem lehet segíteni rajta... Már csak néhány hónapja van hátra.

A Karácsonyt csendben töltöttük. A Szilvesztert is.

Februártól már morfiumozták Gyulát.

Én is egyre nehezebben kezdtem viselni a terhességet.

De Zsizi mindig ott volt, ahol szükség volt rá.

Lili meg anyósom is sokat segített. Katusnak ott volt a saját családja.

Így érkezett meg a tavasz. Gyula hol könnyebben, hol rosszabul volt.

Április elején Zsizi újra elvitt az orvoshoz. És tizenötödikén megszülettem a gyereket. Fiú volt! Anyósom Gyulával együtt a Miklós nevet adta neki. Amikor Zsizi bevitte az újszülöttet, hogy megmutassa, Gyula kérte, tegyék melléje az ágyba. Megszorította a kis kezét és mosolygott.

Zsizi elfordult, nehogy észrevegye Gyula, hogy könnyezik. Annyi idő után most látta először mosolyogni. És mondigált is a kisdednek.

Minden nap felvitték bár egy fél órára hozzá a csecsemőt. De júniusban nagyon leromlott a helyzete, már naponta kapta a morfiumot.

Kihívtuk az orvost. Megvizsgálta. Az orvos Zsizsinek mondott valamit.

- Minden rendben van, ne izgassátok magatokat - nyugtatott meg Zsizi.

És július 26-án Gyula örökre lehunyta a szemét.

Amikor Gödén és Bánfiházán csomagoltunk, úgy éreztem, soha nem lesznek keservesebb napjaim... Istenem, mennyire tévedtem!

És ott volt a három hónapos kis fiam. A tejem elapadt.

Most már én is a hazatérés mellett voltam.

Egy hétre rá, hogy szegény Gyulámat eltemettük, a kis kápolnában megkereszteltük Miklóst... Könnyekkel.

Azt a napot, amikor kimentem a temetőbe elbúcsúzni, soha sem tudtam elfelejteni.

Ott álltam a kopjafa előtt, csak sírtam és sírtam.

Még nagyon sokszor magam előtt láttam otthon a kopjafát, amint ott állok előtte. Honnan is sejtettem volna, hogy akkor látom utoljára...

II. A régi fénykép

(Saját emlékeim)

Édesanyám ritkán, de nagymama sokszor mesélt a menekülésről. Azt hiszem, három vagy négy éves lehettem, amikor először megmutatta a fényképet az apám sírjáról. A kopjafával...

Később többször is előhalásztam az albumból azt a fényképet.

Érdekes módon, míg diák voltam, soha sem foglalkoztatott a gondolat, hogy milyen jó is lenne viszontlátni a földet, ahol születtem, ellátogatni az édesapám sírjához. Apámhoz, kinek szavát se

hallhattam, arcát se láthattam, és jóságos keze simogatását se érezhettem...

Elrohantak az évek. Nagyszüleim meghaltak. Túl voltam már a katonaságon.

Huszonöt éves voltam, amikor megnősültem.

Talán, amikor a fiunk megszületett, ötlött fel újra bennem a szülőföldem iránti vágy, az apám közelsége.

De a fiam egészségi állapota (bélelzáródással jött a vilagra, s alig egy hetes korában meg kellett műteni, mert csupán 1 százalék esélye volt az életre) teljesen lefoglalt.

Kemény esztendő várt mindkettőnkre. Feleségemet nagyon megviselte a sok-sok fehér éjszaka...

Mit is mondhatnék? Azt hiszem, a jó Isten akarta úgy, hogy helyre jöjjenek a dolgok. Mert tervei voltak velünk... mindannyiunkkal tervei vannak...

Egy év elteltével kezdtünk megnyugodni.

És 1975 január 29-én kislányunk született, Réka.

Botond szépen fejlődött, erős kis lurkóvá cseperedett.

Én, talán az újabb áldás miatt, de egyre többet kezdtem foglalkozni dédelgetett álommal.

Elkezdődött a kanossza-járás.

Előbb csak a tapogatózás, az érdeklődés. Végre beadtam az útlevel-kérést.

A puhatolozás természetesen munkahelyemen, a cégnél vette kezdetét.

Aztán megkezdődtek a személyes kihallgatások.

Újra, meg újra hívtattak.

Hiszen mi a frászt akarhatok én Ausztriában? Na és, ha ott születtem? Apám is ott van eltemetve! Akkor mi van?

Csekély két esztendeig tartott a herce-hurca.

Mondanom sem kell, hogy már a feleségemmel együtt megháztuk az egészet. Beleuntunk.

Amikor már végleg lemondtam tervemről, a postaládában találtam az értesítést, hogy menjek az útlevel után.

Talán már örvideni sem tudtunk. Vagy igen?!

Megkaptam az elmaradhatatlan tanácsokat. Az utazás nem kis pénzzel jár. No, meg odakint is ki tudja, hogy s mint lesz. Könnyen megeshet, hogy Bandi bácsi már nem él Leobenben.

Elérkezett az indulás napja.

Az utat soha nem fogom elfelejteni. A Nyugati pályaudvart Bécsben! Akár egy méh-konferencia, rengeteg szín és mozgás. Rengeteg ember, a világ majd minden tájáról.

Azután a Bécs-Milánó expressz, amellyel a Déli pályaudvarról utaztam tovább. Patyolat-tisztaság a fürkékben! S a tiroli táj tündéri szépsége.

És a megérkezés Leobenbe!

Vajon igaz? Valóban szülővároskámiban vagyok?!

Az út a Mura partján a temetőig. Az itthonról vitt szegfűkkel, amelyeket minduntalan öntözőnöm kellett, hogy frissek maradjanak. S mintha csak érezték volna amit én, csodásan tündököltek a kis kövázában a síron...

A kopjafa... De hiszen ez nem az, amit a nagymama dédelgette fényképén láttam! Egy kis zöldkolosszus... Egy zöld frakkos kopjafa.

Igen, az Úr velem volt... Sikerült megtalálnom Bandi bácsit. Tőle tudtam meg, mi történt. Bandi bácsi egyike volt az említett

"Tialat" mérnököknek. Ő gondozta a sírt, mely – mint mesélte – igencsak szemet szúrt a papnak... Főleg a kopjafa miatt. Hiszen a pap azt állította, hogy az pogány szimbólum, és nincs amit keresen a temetőben, azonnal vágassa ki és tüntesse el onnan. Ekkor Bandi bácsi élő sövényvel futtatta be a síremléket.

Jópár felvételt készítettem apám nyughelyéről.

Egy hétig voltam Leobenben.

A felvételek otthon a kissé megsárgult fénykép mellé kerültek. Alig akartak beragadni az albumba, mintha nem tudtak volna megférni egymás mellett: a kopjafa és zöldfrakkos társa...

Amikor '77-ben elbúcsúztam a sírtől, nemigen reménykedtem abban, hogy még lesz alkalmam virágot vinni apámnak.

A gyerekek nőttek, s velük a gondok. Hogy milyenek is voltak azok a '77 utáni évek, mindannyian jól tudjuk. Hiszen azzal az esztendővel kezdődött a zuhanás korszaka. Egyesek a földrengéssel próbálták magyarázni, ma már tudjuk, anélkül is bekövetkezett volna, csupán egy-két esztendővel később.

Szűkösebbnél szűkösebb esztendők követték egymást.

Nem is tudom, miként lett volna, ha nincs egyetértés a családban és szeretet. Hiszen ez segítette át azokon az éveken. Mint ahogy ma is ez maradt egyetlen támaszuk ebben az egyre fölfordultabb jelenben, ebben a mind jobban elembertelenedett, elidegenülő világban.

És elérkezett '89-es decembervég.

Ma, amikor visszagondolok azokra a napokra, sehogy se tudom megmagyarázni, miként lehettünk annyira vakok. Talán, mert oly váratlanul ért, hogy nemcsak a megváltozott helyzettel, de önmagunkkal sem tudtunk mit kezdeni. Hogy voltak egyesek, akiknek mégis sikerült?... Hát persze, ugyanazoknak az elvtársaknak... S hogy ez mennyire így van, mi sem igazolja jobban, mint a mostani „rózsaszínű” állapot, ez a messzemenően eredeti balkáni „demokrácia”, az egyre inkább bizonyossá váló posztkommunista-nacionalista államforma, melynek hatását igencsak érezhetően tapasztalhatjuk valamennyien, de elsősorban mi, a romániai magyar kisebbség...

De hagyjuk a politizálást...

Ha jól emlékszem, még '86-ban egyik munkatársam és barátom, Z. Wili kitelepedett családjával együtt, Németországba. Szeben melléki fiú volt, szerény és csendes, rendkívül jóérzésű ember.

Szinte naponként összefutottunk a vállalatnál, félóra, órára. Ilyenkor németül beszélgettünk.

Miután kiköltözött Karlsruheba, levelezésbe kezdtünk.

Egyik évben hazlátogatott barátom, egy napot töltött itthon, összehívtuk a volt munkatársakat, csapra vertük az öt literes sörös-hordót, miközben a régi emlékeket idézgettük.

Kilencvenegy Karácsonyán az üdvözlő kártyához Wili meghívó-levelet mellékelte. Ez volt aztán a meglepetés a javából! Hiszen nem említett egyáltalán ilyesmit ittlétekor.

A gyerekek talán még jobban örültek, mint én.

Ezúttal elmaradtak a kihallgatások... És hihetetlenül gyorsan sikerült elintézni mindent. Egy jó barátomtól kölcsönkaptam az utavalóhoz szükséges összeget... És elindultam.

Éjjel kettőkor érkeztem vonaton Karlsruheba. Nem akartam hinni a szememnek. Olyan világosság volt, mint délelőtt. Lámpák ezrei virrasztottak a város felett, mint vigyázó Szentjános bogarak.

Hogy milyen is volt az az egy hónap? Rengeteget láttam, hiszen sokat utaztunk, minden hét végén kocsiba szálltunk. Alig sikerült a sok csodás élményt elraktároznom szürkeállományom rekeszeibe.

Amint elérkezett a hazatérés ideje, megkértem Wilit, intézze el nekem az osztrák vízumot, hiszen feltétlen el szeretnék menni az édesapám sírjához. Ki tudja, mikor lesz még alkalmam.

Megkaptam a vízumot és elbúcsúztunk.

Tizenöt esztendő múltán újra találkozhattam Béccsel. Nyugati, majd Déli pályaudvar... A csodálatos tiroli tájak.

És ismét Leoben...

Újra ott találtam magam a Mura partján, a temető felé vezető úton.

Mély döbbenet! Két órai hiába való keresgélés után leroskadtam egy padra.

Fájdalmamban a könnyeim is elapadtak.

Sehol sem találtam apám sírját, a zöld ruhás kopjafát...

Tennem kell valamit! Nem térhetek így haza. Valami választ, feleletet csak kell találnom...

Beccsengettem az egyik közeli ház kapuján.

Középkorú hölgy jött a kapuhoz. Röviden közöltem vele, hogy miről is van szó. Kinyitotta a kaput, és beljebb tessékelt.

Gözellő feketét tett elém, majd arra kért, hogy mondjam el bővebben, miről is van szó.

A telefonhoz lépett.

- A papot ne próbálja hívni – mondtam –, az úgysem fog semmit elmondani. Már '77-ben volt egy csúnya vitám vele...

Nem tudom, kivel beszélhetett vendéglátóm, csak annyit láthattam, hogy elkomorult. Töprengett egy ideig, bizonyára nem tudta, hogyan közölje velem a fájó, de megmásíthatatlan valóságot.

- Még '86-ban felszámolták az apja sírját – mondta végre –, a kopjafát kivágták vagy kiásták. Szóval eltűntették... A pap utasítására történt.

Jó ideig hallgattam. Nem akartam hinni, hogy mindez igaz lehet...

Elővettem a Zsizi nagynénemtől kapott nyugta másolatát, amelyen az állt, hogy a sír meg van váltva 1995-ig, és a hölgy elé tettem.

Vendéglátóm valósággal belesápadt.

- Ezt nem szabad annyiban hagynia, be kell feltétlen perelnie a papot, az egyházat... Ilyent nem szabad... – kiáltotta.

- Ugyan, kérem, Romániából? Miként pereskedhetek én az osztrák egyházzal?!

Megköszöntem a jóindulatát, és elköszöntem.

Amikor ismét a Mura partján haladtam az állomás felé és letekintettem a folyó fodrozó hullámaira, visszaköszönt rám egy megsárgult fénykép. Láttam a szépen faragott kopjafát – a szülőföld drága jelképét – mely őrizte apám fölött a csendet, vigyázta évtizedeken át nyugalját.

Honnan is tudhatta volna a pap, mit is jelent, mit hordoz magában az a kopjafa a messzi idegenből.

ÍRÓK EMLÉKEZNEK

TALÁLKOZÁSOM ELEK NAGYAPÓVAL

Az Úr 1924. június huszonegyedik napján ezer zsibongó, izgatott gyermek között én is ott ültem a kolozsvári Magyar színház hatalmas nézőterén, ahol Benedek Elek, a mi drága Elek nagyapónk *Többsincs királyfi* című mesejátékát mutatták be. Azelőtt nem sokkal jelent meg egy kis versem Nagyapó lapjában, a Cimborában, amely alatt életemben először láthattam nyomtatásban a nevem. A vers Ella babámról szólt, s előzőleg meg kellett ígérnem Elek nagyapónak, hogy öreg anyóka koromig megörzöm a babát s közlés esetén nem bízom el magam. Régóta leveleztem vele, mint sok más gyerek, s Ő mindnyájunknak válaszolt a Cimborában.

Fellebbent a függöny. Ott állt a színpadon Elek nagyapó szálgyelesen, zsinóros fekete magyar ruhát, csizmát s csokornyakkendőt viselt. Haja, szakálla hófehér volt, de mégsem látszott öregnek. Zúgó tapsvihar, éljenzés fogadta, virágokat dobtak lábai elé a rajongó gyerekek. Elek apó hallgatásra intett, mire azonnal leszállt a nézőterre a csönd bűvös madara. S Ő elmondotta nekünk, hogyan írta meg mesejátékát, majd tapsviharra sietve távozott a színpadról.

Megkezdődött az előadás. A felvonás végén vörösre tapsoltuk a te-

nyereinket, majd észrevettük, hogy Elek nagyapó a földszinti művészpáholyban ül barátaival. Rohantunk felé. Hátralöktek, elsodortak. De észrevett, s azt mondta: "- Gyerekek, engedjétek közelebb hozzám azt a szemüveges szőke kislányt!" Aztán ott álltam előtte szívdobogva, én, az örökösen beteg, sápadt, félénk gimnazista. Ne-

vetem kérdezte, megmondtam elfogódva. "A kis poéta?" – szólt kedvesen s hozzátette: "Várj meg az előadás után, beszélni akarok veled..."

Előadás végén, amikor a nézők nem akarták abbahagyni a tapsot, éljenzést, ott vártam a színház udvarán én is Nagyapóra, aki mint bőkezű mesebeli fejedelem osztogatta aláírásait a köré gyűlt gyerekeknek. Végre elfogytak, én maradtam utolsónak. Elek nagyapó

rám mosolygott, kézen fogott. Így lépegettem mellette. A csöndes Malomárok partján, ahol a vén vízimalom lapátjai kergették a vizet megállt: "- Azt akarom neked mondani – szólalt meg –, hogy én te benned készséget látok a meseírásra. Arra bízatlak, bárhová visz a sorsod, mesélj te is a gyerekeknek. Ha majd nem leszek, ki mesél itt majd nekik?" "Azt tetszik gondolni, hogy én... tudnék mesélni?" – kérdeztem Elek apótól. Igent intett. Meleg tekintetű, gyönyörű dióbarna szeme olyannak tűnt nekem, mint mesebeli csodalámpája, mely minden utat bevilágít. Kezet szorított velem, mint egy felnőttel. Lehajolt hozzám, megsimogatta a hajamat, megcsókolta kipirult arcomat. Úgy éreztem, bármi is lesz, betartom az ígéretemet!

Amíg élt, irányított, segített, néha-néha egy-egy írásomat közölte is. Öröm a Cimborából kivágott nekem szóló üzeneteit, leveleit. Íróasztalomon ma is ott áll Nagyapó nekem ajánlott fényképe. Azé a kisbaconi csodálatos Mesemondóé, aki utamra indított, akinek tanítványa voltam. S biztosan tudom: sok nagy mesemondó élt és él ma is, de olyan mint Ő – nem születik e világra többé...

Marton Lili

(Folytatás a 11. oldalról)

Mezzofanti, a világ legnagyobb nyelvzsenije (élete végén száznyolc nyelvet ismert), e szavakkal fordult egyik kortársához: Tudjate, melyik nyelvet tartom az olasz és a görög után leginkább dallamosnak és a verselés szempontlából leginkább fejlődésre képesnek? A magyart."

A *Grosser Brockhaus* lexikon még ennél is tovább lép: "A magán- és mássalhangzók szép aránya, a hangok finom árnyalása és a magánhangzóilleszkedés harmóniája pompássá és férfiasá teszik ezt a nyelvet."

És végül egy századunkbeli francia költő, Jules Romains (1885-1972), aki ezt állította: "A magyar nyelv csupa erő. Nem ismerek ehhez fogható férfias nyelvet. Az önök szótagjaiban van valami az izmok kemény duzzadásából."

Talán ennyi is elegendő a becsmérlő, rágalmazó kijelentések ellensúlyozásához. Azonban mi ezektől függetlenül szeretjük, oltalmazzuk anyanyelvünket, amint jogosan teszi azt mindenik nemzet a sajátjával.

Édes anyanyelvünk

Tudósok, szakemberek dolga, hogy a természet világában s a társadalom útjain bennünket, egyszerű halandókat eligazítsanak és felmerülő kérdéseinkre választ keressenek. Így ama gondunknak is akadt gazdája, hogy mióta és miért nevezzük *anyanyelv* nek azt az emberi hangokból alkotott eszközt, amellyel gondolatainkat, szándékainkat szóban és írásban közöljük. Nem a magam bölcsessége, hanem egykori könyvek vezettek el a felelethez.

Csakhamar rájöttem, hogy az anyanyelv kifejezés elődeink szóhasználatában nem oly egyeduralgkódó, mint gondolnók. Még két évszázaddal ezelőtt is meglehetősen sok rokon értelmű jelző párosult hozzá. Nevezték *honi nyelv* nek, *nemzeti nyelv* nek, *született nyelv* nek, *szülő nyelv* nek, *hazanyelv* nek, *anyai nyelv* nek.

A XVIII. század végén Gáti István *Hazafiúi elmékedések* című könyvében áll ez a sor: "Mutató Táblája Anyai vagy nemzeti Nyelv a Nemzet egyéb természeti Tulajdonságainak." Mivében oly panaszra fakad, amelyet – sajnos – napjainkban is elismételhetünk: "Vagnak minden Nemzetnek oly el fajult fiai, kik anyai Nyelvünket nem tudják." - Apáczai Csere János latin nyelvű Encyclopaediája előszavának egy mondatát XIX. század első éveiben ekképp fordították le: "Rövidebb és könnyebb útjok vagyon a tudományokra, mivel hogy ezeket az anyjok tejjével szopott nyelven hallják, olvassák". A fordító a materna lingua kifejezést ültette így át, bár az *anyai nyelv* formulával rövidebben megoldhatta volna. Az *-i* melléknévképző elmaradása, valamint a két szó összekapcsolása a német *Muttersprache* hatására következett be.

Végezetül nézzünk utána, mikor került az *édes* jelző az *anyanyelv* szó elé? Nos, ez se mai keletkezésű, mert a XVIII. század végén s a XIX. század elején írónk, szónokaink a *kedves nyelvünk* kifejezés mellett ezeket is használják: *édes hazai nyelvünk*, *szép nemes nyelvünk*. Arany János így fogalmazta meg kérdését: "Lesz-e költő, ki az édes anyanyelven / Rólatok korának csudát énekeljen?"

Bücsűzólú idézzük fel Kosztolányi Dezső egyik figyelmeztetését: "A természet csak egyetlen édesanyát adott nekünk, csak egyetlen édes anyanyelvet." Illő, hogy mindeniket szívünkéből szeressük és mellettük mindvégig hűségben megmaradjunk.

SZÉKELY ÚTKERESŐ

Irodalmi és művelődési folyóirat
Megjelenik Székelyudvarhelyen

Főszerkesztő:
BEKE SÁNDOR

Szerkesztőség:
CSIRE GABRIELLA
KOZMA MÁRIA
RÁDULY JÁNOS
RÓTH ANDRÁS LAJOS

Állandó munkatársak:

Beregszász (Kárpátalja)

PENCKÖFER JÁNOS

Brassó

LENDVAY ÉVA

Budapest

BAKAY KORNÉL

BALÁZS GÉZA

GYÁRFÁS ENDRE

NAGY GÁSPÁR

Bukarest

BARABÁS ISTVÁN

CSEKE GÁBOR

ÉLTES ENIKŐ

Csikszentdomokos

NAGY IRÉN

Csikszereida

FORRÓ MIKLÓS

KARDALUS JÁNOS

SZÓCS JÁNOS

Gbelce (Szlovákia)

LISZKA JÓZSEF

Gyimesközéplek

TANKÓ GYULA

Kolozsvár

ÁBRAHÁM JÁNOS

BALOGH EDGÁR

BENKŐ ANDRÁS

CSEKE PÉTER

EGYED ÁKOS

FERENCZI ISTVÁN

FODOR SÁNDOR

IMREH ISTVÁN

JANCSIK PÁL

KESZEG VILMOS

MARTON LILI

MURÁDIN LASZLÓ

NAGY OLGA

TÖKÉS ISTVÁN

Margita

PAPP ÁTILÁ

Marosvásárhely

GERGELY RÓZA

TÓTH ISTVÁN

Miskolc

HORPÁCSI SÁNDOR

Nagyszalonta

DANIÉLISZ ENDRE

Nagyvárad

FÁBIAN IMRE

Sepsiszentgyörgy

MÉSZELY JÓZSEF

VERESS DÁNIEL

ZSIGMOND GYŐZŐ

Székelyudvarhely

FERENCZI GÉZA

HUBBES ÉVA

KOMORÓCZY GYÖRGY

KOVÁCS SÁNDOR

LŐRINCZ GYÖRGY

LŐRINCZ JÓZSEF

VOKKORI GYÖRGY

VOKKORI LÁSZLÓ

Kiadja az ERDÉLYI GONDOLAT Lap- és Könyvkiadó

Felelős kiadó: BEKE SÁNDOR

Számítógépes szedés és tördelés:

ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

Tördelőszerkesztő: PAP LEVENTE

Számítógépes szedés: VÁGÁSI GABRIELLA

A szerkesztőség címe:

4150 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87, RO.

Telefon: 00-40-66-212703

Anyagi támogatásukat a következő folyószámlákra tehetik:

40.72.2.02.1.91. (lej), 47.21.8.10.00.99.0 (DM)

47.21.4.16.02.16.0 (USD) Kereskedelmi Bank Székelyudvarhely

Folyóiratunk kapható a Hídfő boltokban

Megrendelhető a szerkesztőség címén

Nyomtatta a székelyudvarhelyi

ERDÉLYI GONDOLAT Lap- és Könyvkiadó Nyomdája

SZÉKELY NYELVJÁRÁSI SAJÁTOSSÁGOK, NÉPKÖLTÉSZETI HATÁSOK MIKES LEVELESKÖNYVÉBEN (II)

Székely népnyelvi hatásként vehetjük hajlamát a képszerű fogalmazásra, metaforikus kifejezésre: "szántóföldje bé volna szalonnával vetve", "megkorodzeni" – megkoródzani 'megvélni', "jó magok" 'jómadarak'.

Mikes a nyelvi stílushatás kedvéért gyakran használ *frazeológiai szókapcsolatokat, szólásokat, közmondásokat*. A színes, hangulatos önkifejezés igénye iratja le vele az élőbeszédben gyakran hallott *szólásmódokat, szóláshasonlatokat*.

Szólásmódok: "... jó éjszakát a menyasszony táncának".

"Végy el engem, te, szegény, ketten leszünk szegények".

"De abban Tamás vagyok".

"...ha a péterkéjít elvetné is", 'bármenyire kívánja'.

"Ha született, bár soha meg ne halt volna".

Szóláshasonlatok: "A szeretet is megavasodik, mint a szalonna".

"Úgy él, mint hal a vízben".

"Ide hagyom őket, mint Szent Pál az oláhokat".

"Sebesen repült, valamint a fecske".

"Nyernek rajta, mint Birtók a csikban".

"Úgy szeretlek, mint magamot".

"Olyanok vagyunk, mint a nyáj pásztor nélkül".

Ezek mintájára maga is alkot hasonlatot:

"Úgy beszélek a házasságról, valamint a vak a világosságról".

"Úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont".

A népköltészet tapasztalatot átadni kívánó magatartása nyilvánul meg abban, hogy Mikes igen sok *közmondást* iktat leveleibe. Pl.

Halál ellen nincs fű kertben.

Megorvosolatlan dolognak nincs jobb orvossága az elfelejtésnél.

Eb szokás kutya szokás.

Nincsen könnyebb, mint jó tanácsot adni.

Az ember is vermet ás magának.

A szegény fogja meg a madarat, és a gazdag eszi meg.

Aki másnak vermet ás, maga esik bele. – És még nagyon sok szólást, közmondást sorolhatnánk gyűjteményünkéből.

A szóláshasználatra, szentenciára való hajlam azonban Mikes latin katolikus kultúrájának is tulajdonítható. Néha *latin szállóigéket* iktat leveleibe:

Nec nominetur in verbis. (Szó se legyen róla köztetek.)

Experto crede Roberto! (Higgy a tapasztaltabbnak!)

A levelekben a népi vallásosság kiszólásai is stílusszínező jellegűek:

Ne kívánjunk egyebet az Isten akaratjánál.

Mely csodálatos az Isten rendelése!

Az Isten vigasztaljon meg minket!

Legyen Isten akaratja rajtunk!

Az Isten tartson meg bennünket!

Ugyancsak stílusszínező hatása van a székely népnyelvre jellemző latin-román kölesőszavaknak: cinterem (temető), áer (levegő), grácia (kegyelem), szokotálja (számítja), boér (földesúr, gazdag ember) stb. Mikes prózájának rím- és ritmuskészsége is népi eredetű lehet:

Fritz Kim: Vár utca

A mai napot elvesztettem, / mert senki-vel jót nem tettem.

Megharagudt Hérmán, / kövér ludat kíván.

Vagy játékos, összerakó gondolatritmus: "Amit elköltöttem, / azt elvesztetem: amit bírtam, / azt másnak hagytam, / és amit másoknak adtam, / azt maradandó helyre eltettem".

Bizonyára jó helyre tette leveleibe azokat a nyelvi elemeket, amelyeket a zágoni nyelvi éléskamra polcairól közvetített felénk. Amint láttuk, a székely népköltészet, népnyelv szelleme teszi élénkké, színessé, ma is élvezhetővé Mikes stílusát. A mai nemzedék rengeteg (követendő) példát találhat művében színes, hangulatos szövegek alkotására. Megérdemli, hogy a *Törökországi leveleket* többször is elolvassuk, stílustitkait kutassuk.

Itt megköszönöm az olvasó figyelmét és a Mikes használta görög üdvözléssel búcsúszom: Polatéti! – éljenek sokáig!

KÖNYVÉSZET

1. Szigeti József: Mikes Kelemen. in: A régi magyar irodalom története, EDP, Buk., 1971, 363-372.

2. Veress Dániel: A rodostói csillagnéző. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1972.

3. Veress Dániel: Mikes és a székely népnyelv. in: Mikes és a szülőföld, Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1976, 36-51.

4. Márton Gyula: Magyar nyelvjárás-tan. Babes-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 1972.

5. Mikes Kelemen: Törökországi levelek. Mulatságos napok. (Az utószót írta Veress Dániel). Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1988.